

Fremtidens gymnasium – set fra 1960

Af Knud Holch Andersen

1960 – det var året, hvor Danmark med statsminister Kampmanns formulering »lunt i svinget«. Den økonomiske vækstrate gik i top med over 5% og arbejdsløsheden i bund med under 5%. Det var året, hvor den halve million nybagte TV-familier kunne heppe på par nummer seks på vinterbanen i Forum, og i november se

*Artiklens forfatter på talerstolen i Christian 4's »gymnasium« i Odense. Ved årsmødet i Selskabet for Dansk Skolehistorie, november 1990.
Foto: Chr. Glenstrup.*

Aksel Larsen stift i øjnene, da han afleverede sin valgtale fra hospitalssengen og fik 10 SFere med sig i det nye Folketing. Blandt årets mindre iøjnefaldende, men dog skelsættende begivenheder, var udsendelsen af såvel en blå og som en rød betænkning. Skolefolk vidste nok, hvad det drejede sig om. De to betænkninger afsluttede det udvalgsarbejde, der var blevet sat i værk med afsæt i skolereformen af 1958. Den blå var for folkeskolen og den røde for gymnasieskolen. Hermed var banen kridtet op for ændringer i de to skoleformer med virkning langt ind i fremtiden.

I det følgende skal der sættes fokus på den fornyelse af gymnasieskolen, som Den røde Betænkning sigtede mod. Med virkning fra august 1963 blev den stort set uændret omsat til gældende anordning og bekendtgørelse.

Reformer er ikke hverdagskost i den danske gymnasieskole. Strukturelle og mere omfattende indholdsmæssige fornyelser har der kun været tale om med lange mellemrum: i 1903, i 1960 og i 1987. Og selv her er der tale om fornyelser på

*Foran portalen til Odense
Katedralskole.
November 1991.
Foto: Chr. Glenstrup.*

kontinuitetens grundlag. Man sprænger ikke broer i luften i den danske gymnasieverden!

Hensigten med den følgende fremstilling er at belyse samspillet mellem den stærke tradition, de aktuelle uddannelsespolitiske krav om fornyelse og den pædagogiske debat, der blev ført i slutningen af 1950'erne. Det indebærer også en placering af den danske udvikling i en international sammenhæng.¹

Det gamle gymnasium

På sin vis lever det gamle 1903-gymnasium endnu, for så vidt som det jo er den nuværende magthaver-generations gymnasium. Dets mulighed for at præge eleverne var faktisk større end i dag, da de fleste ikke blot tilbragte de tre gymnasieår bag den lukkede port, men også fire mellemskoleår og måske et realskoleår. Det kunne blive til otte barndoms- og ungdomsår i alt!

Til gengæld var det ikke så mange, der kom der. I 1955 var tilgangsfrekvensen til gymnasiet på godt 6%. Der var kun godt og vel 70 skoler i alt; i store dele af Jylland kunne der være mere end 50 km til nærmeste gymnasium.

Det var en borgerlig eliteskole; kun 6% af gymnasieeleverne kom fra arbejderhjem. Mellemskolen, der havde dobbelt så mange elever (18.500 i 1956) som gymnasiet, havde noget større bredde. Den var leverandør af unge til oplæring inden for handel og håndværk; realskolen var med sin lidt fornemmere status leverandør til bankerne og etaterne. Studentereksamen blev primært betragtet som adgangsbillet til de akademiske studier.

Alt var på sin rette hylde, og samme gode orden herskede i skolens hverdag. Funktionalismen havde sneget sig ind i de nyeste statsgymnasier fra 1950'erne, men de fleste skoler udstrålede ophøjet klassicisme. Indvendig dominerede de lange, tomme gange og stamklasseprincippet. Bag den lukkede dør (med kighul til rektoral inspektion) regerede lektoren på sit podie med håndfast autoritet. Elevaktiviteterne var struktureret efter den kaperske klasseundervisnings principper. Et fasttømret og ensartet pensum, funderet på gennemprøvede lærebøger, karakteriserede de enkelte fag, og dannelsesidealet bag ved var ikke til at tage fejl af: »de til alle tider gyldige menneskelige værdier«, hed det i faget dansk. Historielæreren skulle »klarlægge værdien af den frie tankes ret, tolerancen, den enkeltes forståelse af sit ansvar overfor samfundet og af den mellemfolkelige forståelse«.

Opbrud

I halvtredsernes sidste år gik der skred i den gode orden. De store årgange fra midten af 1940'erne var på vej. Samtidig så stadig flere forældre sig i stand til at give deres børn en skolegang, der gik væsentligt ud over de lovpligtige syv år. Var det gået godt i mellemskolen, var det fristende ikke blot at tage real-året med, men også at satse på studenterhuen og de helt nye muligheder, den åbnede op for. I 1955 var lidt under 4.000 elever blevet optaget i 1. g.; i 1960 drejede det sig om 8.000 nye elever. Til stor bekymring for de ansvarsbevidste gymnasielærere! Lærermanglen var mærkbar, og man frygtede, at den øgede tilgang ville medføre en niveau-sænkning. GL-formand Erik Rasmussen udtalte i 1960, at »det vi har

brug for er ikke først og fremmest flere studenter ... nej, det er flere *dygtige* studenter.«

Mere dramatisk – næsten med tragediens vingesus – var det skred, der fulgte af det politiske forlig om ny folkeskole- og gymnasielov i 1958. Mellem skolen blev afskaffet og erstattet af en tre-årig real-afdeling. De 12-årige og de 13-årige ville forsvinde fra gymnasieskolens domæne. Trods massiv protest med underskrifter fra 1.700 af de ca. 2.000 gymnasielærere og næsten alle rektorerne lod forliget, der var indgået i forståelse med Danmarks Lærerforening, sig ikke røkke.

Ifølge den nye gymnasielov skulle gymnasiet fortsat være linjedelt og med et såvel almindendannende som studieforberedende sigte. Broen til 1903 var ikke brudt, men der var lagt op til betydelige strukturelle og indholdsmæssige ændringer. I februar 1959 nedsatte den radikale undervisningsminister Jørgen Jørgensen det læseplansudvalg, der fik overladt ansvaret for ombygning og modernisering af det gymnasiale hus.

En nye tids uddannelsespolitiske krav

Bag skolereformen lå et klart ønske om at forbedre unges mulighed for at indgå i et uddannelsesforløb. Undervisningspligten blev ikke forlænget ud over de traditionelle syv år, men ved at undgå den definitive deling af børnene i 12-års alderen og gennem oprettelse af nye centralskoler i landdistrikterne med egne realafdelinger håbede politikerne bag reformen, og det vil sige socialdemokraterne, de radikale, Retsforbundet og en overvejende del af Venstre, at kunne tilskynde de unge til at blive længere i skolesystemet og dermed kvalificere sig til det moderne arbejdsmarkeds krav. Begrebet »uddannelsessamfund« blev introduceret i disse år; investering i uddannelse blev betragtet både som kilde til den eftertragtede økonomiske vækst og til øget social udligning.

Disse bestræbelser var ikke specielt danske. En sammenlignende analyse af de europæiske uddannelsesreformer siden slutningen af 1950'erne, foretaget af K. Helveg Petersen, kan pege på betydelige fællestræk i udviklingen: for det første et udtalt *demokratiseringskrav* i de vesteuropæiske lande; samtidig en klar tendens til at fastholde de unge gennem længere tid i en *enhedsskole* og en øget *differentiering* ud fra elevernes individuelle evner og interesser – altså valgmuligheder. Endelig var der tale om en *modernisering af læseplaner*, hvor tyngden skiftede fra videns- til begrebsindlæring med introduktion af alternative undervisningsformer.

Det internationale uddannelsesklima var samtidig præget af den kraftige satsning på uddannelse i den socialistiske verden. Endelig rystedes den amerikanske offentlighed i disse år af »sputnik-chokket«, der førte til en styrkelse af den naturvidenskabelige dimension og videnskabscentrerede læseplaner.

Den mest nærliggende inspirationskilde for de udvalgsmedlemmer, der nu skulle i gang med at forme et nyt dansk gymnasium, var den svenske lov om forsøgsgymnasier fra 1959. Her hvilede de tre gymnasieår på en ni-årig enhedsskole; ud over de to traditionelle linjer blev der indført en almen linje og i 2. g. var der yderligere valgmuligheder i form af grendeling. Kommissionsbetænkningerne bag denne forsøgslov blev i et bilag til Den røde Betænkning karakteriseret som »et forrådskammer for det øvrige Norden«.

Krav om en ny gymnasiepædagogik

En kreds af københavnske gymnasielærere og rektorer gik i vinteren 1958 i »tænk-boks«. Gennem nogle studiekreds-møder formulerede de en række krav om udvikling og fornyelse af den traditionsbundne gymnasiepædagogik. Resultatet blev lagt frem for offentligheden nogenlunde samtidig med, at læseplansudvalget trak i arbejdstøjet. Det skete i form af et debatskrift med titlen »Gymnasiets opgave«, i daglig tale omtalt som »Den gule Pjece«. Det var redigeret af rektorerne Thure Hastrup, Mogens Kabell og Per Krarup. Studiekredsens udgangspunkt var en drøftelse af selve det gymnasiale dannelsesideal. De anklagede skolen for »på så at sige registre-rende måde at indføre eleverne i den eksisterende kulturs arvegods«. Deres krav om fornyelse har renæssancens karakter; de vil med digteren M. A. Goldschmith ved hånden vende tilbage til det 19. århundredes humanisme: »at være opmærksom, opfatte og tilegne sig en tanke, være selvstændig i sin dom, ville noget ... på åndens ge-bet«.

Næppe mange kunne være uenige i denne opfattelse, men der er iøjenfaldende nye signaler i de pædagogiske konsekvenser, gruppen drager af det nypudsede dan-nelsesideal.

Elevmotivationen er kommet i centrum. Undervisningen måtte gøres relevant og meningsfuld for den enkelte elev. Der burde i langt højere grad appelleres til det personlige engagement. Bag synspunktet sporer man tidens interesse for det eksis-tentielle.

For at opnå dette mål måtte den daglige undervisningssituation ændres; pjecen an-befaler en bevægelse væk fra den kaperske klasseundervisning, fordi den kan blive »en erstatning for virkeligt medarbejde fra elevernes side«. Som alternativer frem-hæves gruppearbejde, elevforedrag, studiekredse, fællestimer m.v. Gruppen aner-kendte den universitære faglighed som en styrke for gymnasiet, men den bidrog også til at isolere de enkelte fag. Derfor foreslog man at samle enkeltlektionerne i større blokke og samtidig gennemføre en interkollegial drøftelse af de påtænkte un-dervisningsforløb. Et opgør med elitegymnasiet er der ikke tale om. Det drejer sig derimod om at gøre eliten mere kvalificeret. Den manglende bredde kommer tyde-ligt til udtryk i de elevbidrag, der afslutter pjecen. Her kræves der på den ene side beføjelser til elevråd, på den anden side ser man gerne, at »nogle af dem, der ikke bruger deres studentereksamen, bliver skåret væk«. Eleverne anbefalede derfor, at adgangskravene til gymnasiet blev skærpet.

Et velorganiseret reformarbejde

Læseplansudvalget blev sammensat, så alle involverede parter var repræsenteret, dog ikke eleverne; de måtte vente til »Den lille Reform« i 1971, hvor de så til gengæld gjorde sig stærkt gældende. Udvalgets formand var den nytiltrådte un-dervisningsinspektør Sigurd Højby, tidligere rektor i Maribo og Sorø og GL-formand 1945-52. Som erklæret socialdemokrat var han i god overensstemmelse med flertal-let bag skolelovene af 1958. GL var bl.a. repræsenteret ved sin formand, Erik Rasmussen; flere universitetsprofessorer havde sæde i udvalget, og folkeskolen var repræsenteret ved K. Helweg Petersen, der samtidig spillede første violin i det ud-

valgsarbejde, der førte frem til Den blå Betænkning. Desuden havde Højby sikret sig, at aktive gymnasiepolitiske debattører var med i udvalget, herunder rektor Jens Ahm og Thure Hastrup og Hans Jensen fra kredsen bag »den gule pjece«.

Udvalget var underopdelt i tre hovedområder, det almene, det sproglige og det matematiske – man skimter inspirationen fra hinsides Øresund – og desuden havde hvert fag et underudvalg, der bestod af et medlem af hovedudvalget samt to medlemmer, valgt af de faglige foreninger. For at sikre nytænkning var det et krav, at den ene ikke måtte have mere end fem års anciennitet. Alt sammen styret effektivt af formand Højby, der også førte pennen i den afsluttende udformning af betænkningen.

Den stramme organisation er uden tvivl den afgørende forklaring på, at Den røde Betænkning fremtræder i en helstøbt og velfabulanceret form, der fortsat kan læses med udbytte.

Grengymnasiet

Den afgørende fornyelse var indførelsen af grengymnasiet efter svensk forbillede. Den klassisk-sproglige linje blev afskaffet. Her røg sidste rest af den gamle latinske. Ved indgangen til 1. g. skulle eleverne fremover kun vælge mellem »den humanistisk-sproglige« og den »humanistisk-matematiske« linje. Til gengæld fik de ved overgangen til 2. g. mulighed for at vælge mellem flere grene. Her genopstod det klassisk-sproglige som gren; desuden fortsatte de »gamle« linjer som nysproglig og matematisk naturvidenskabelige grene. De egentlige nydannelser var den naturfaglige og den samfundsfaglige gren (sidstnævnte med indgang fra begge linjer).

Mest blæst stod der om den samfundsfaglige gren. Allerhelst havde Højby set et enhedsgymnasium, inspireret af den svenske almene linje, men det var der ikke dækning for i udvalget. Til gengæld satsede han på oprettelsen af den samfundsfaglige gren. Det skete i tæt samarbejde med Erik Rasmussen, der allerede året efter som professor ved Aarhus Universitet fik ansvaret for uddannelsen af kandidater til det helt nye samfundsfag. Betænkkeligheden ved denne nydannelse kom især fra universitetsside, anført af professor Knud Togeby. Sigurd Højby lagde afgørende vægt på, at det nye gymnasium fik et bredere sigte, så det kunne tiltrække en stigende del af ungdommen. Gymnasiet skulle ikke alene være en forskole til de akademiske studier. Her var han næppe enig med GLs ledelse, hvor man frygtede et større elevindtag. Dels på grund af en mulig niveausænkning, dels på grund af den voksende lærermangel. Måske lurede der også en frygt for, at det i en sådan bred, almen skole kunne blive vanskeligt at opretholde det akademiske lærer-monopol!

Den nye grenstruktur er i sig selv udtryk for, at det blev »bredde-argumentet«, der vandt. Det spores også tydeligt i betænkningens overvejelser over det almindelige aspekt af gymnasiet. Alene linjernes »officielle« navne viser, at en almen humanisme skal være det fælles grundlag. Der skal udvikles »en vis helhedsopfattelse af menneskets forhold overfor kulturlivet og naturen«, og i den forbindelse skal de unges modenhed udvikles, »således at de forberedes til selvstændig handling og vurdering og indstilles på at leve i en verden med åbne udviklingsmuligheder«. Samtidig tales der om social ansvarlighed og mellemfolkelig forståelse.

Samfundsengagementet kommer også til udtryk i opfattelsen af lærernes virksomhed. De opfordres kraftigt til at udvikle forældresamarbejdet og til at placere skolen stærkt i det lokale samfund.

Som et udtryk for det ny gymnasiums bredere sigte blev der afsat et antal timer til erhvervsvejledning gennem det tre-årige forløb. I de enkelte fagbeskrivelser sporer man en række af »den gule pjece« forslag: tværfagligheden blev betonet med det nye »timeløse« fag, idéhistorie, som brobygger. Gruppearbejde og andre selvstændighedsfremmende undervisningsformer anbefales, og der er et mærkbart skift af tyngdepunkt fra det videns-centrerede til det metodiske. Samtidig skete der en ajourføring i overensstemmelse med den videnskabsfaglige udvikling. Mest dramatisk blev ændringen nok i matematik, inspireret af udviklingen i amerikansk forskning. Selv om Den røde Betænkning satsede på et bredere gymnasium, var forventningerne til elevernes modenhed og evne for videnskabelighed på ingen måde blevet nedstemt.

Mødet med virkeligheden

Få havde vel forestillet sig en så omfattende vækst i elevtilgangen som den, det reformerede gymnasium blev genstand for. GL-ledelsen havde haft de bekymrede minner på ved en årlig tilgang på 8.000 elever; men allerede i 1968, da den ny bekendtgørelse havde virket i fem år, stod man med 12.000 nye 1.g.-elever, og det blev ved frem til kulminationen i 1982 med 25.000 nye elever. Målt på den fortsat meget lave frafaldsprocent kan man kun betegne Den røde Betænkningens gymnasium som en succes. Gymnasiet blev faktisk en bred ungdomsuddannelse, der fortsat kvalificerede til de akademiske uddannelser, men samtidig leverede studerende til en lang række både mellemlange og korte uddannelser.

Gren-strukturen viste sig at være en smidig indretning, som man efter behov kunne bygge videre på; gennem 1970ernes forsøgsvirksomhed blev en række nye grenvalgs-muligheder prøvet af, og overgangen til tilvalgsgymnasiet fra 1988 var dermed forberedt. Atter engang fornægtede evnen til brobygning sig ikke.

Det reformerede 1963-gymnasiums alvorligste problem lå i den ressourcemæssige ubalance, som den stærke vækst førte med sig. Der var henved 1.000 ubesatte stillinger op gennem 1960erne. Resultatet blev en voldsom overtimebyrde, der på den ene side forgyldte gymnasielærerstandens, men på den anden side gjorde det vanskeligt at leve op til de faglige og pædagogiske udfordringer, Den røde Betænkning rummede. De pædagogiske eksperimenter kom først i 1970erne, da de mange nye kandidater myldrede frem fra universiteterne. Meget tyder endvidere på, at Den røde Betænkning led af den stofmæssige overbelastning, man ofte kan iagttage ved skolereformer: reformatorenes faglige ambition og gode vilje lægger nyt indhold på, men de nænner ikke at smide det gamle væk. En GL-undersøgelse fra 1970 viste, at det i en række fag var vanskeligt at honorere fagbeskrivelsernes krav.

Med »Den lille Reform« i 1971 fik man rebet sejlene lidt. Anledningen var nu ikke så meget hensynet til elevernes arbejdsbyrde, men derimod den hellige almindelige weekends sejrsgang gennem det danske velstands-samfund. Timetallet og dermed pensum-kravene måtte tilpasses fem-dages-ugen. En påtænkt, mere omfat-

tende reform blev afblæst, først og fremmest af hensyn til de kommende års forventede store investeringer på erhvervsskoleområdet. Men ungdomsoprøret fik i kraft af meget aktive elevrepræsentanter i det rådgivende udvalg (RUGU) lov at sætte sit fingeraftryk på gymnasieskolen i form af krav om medbestemmelse og en skærpelse af den kritiske dimension i flere fag. Også her kan man tale om forandring på kontinuitetens grundlag.

Uddannelsessamfundets gymnasium

Med Den røde Betænkning blev den danske gymnasietradition tilpasset det industrialiserede velfærdssamfunds krav om såvel vækst som øget lighed gennem uddannelse.

Gymnasireformen af 1960 er i god overensstemmelse med progressive tendenser i andre vesteuropæiske lande, men fastholder samtidig afgørende elementer i den danske tradition; de godt og vel 2.000 danske gymnasielærere har næppe oplevet august 1963 som et skarpt vendepunkt.

Reformarbejdet vidner om en meget klart defineret arbejdsdeling mellem politikerne, der gav loven, og gymnasieskolens egne folk – med en passende forbindelse til folkeskole og universiteter – der fik frie hænder til ændring af såvel struktur som indhold. I forbindelse med 1980ernes reformarbejde blev der tale om en langt mere omfattende og detaljeret indblanding fra folketingspolitikernes side.

Denne arbejdsdeling hindrede ikke de involverede gymnasiefolk i at opfange tidens afgørende krav om øget bredde, større åbenhed og større forståelse for moderne unges krav om motivation og valgmuligheder.

Bedømt på tre årtiers afstand kan Den røde Betænkning karakteriseres som godt håndværk.

Note

1. Artiklen er en bearbejdet udgave af et foredrag, der blev holdt ved Selskab for dansk Skolehistories årsmøde i Odense den 27.10.1990. Grundlaget for fremstillingen er *Carl-Johan Bryld, Harry Haue, Knud Holch Andersen og Inger Svane: GL 100, Skole-Stand-Forening, Gyldendal, 1990*. Her vil man kunne finde den fornødne dokumentation og litteraturhenvisning.